

קונטרס

בנין חיים

בענין

א

חרם השבטים

ב

כתונת הפסים

מזכרת

משמחת הבר מצוה

של נכדינו היקר

יחיאל זק נ"י

ו' טבת תשע"ה

ניתן להשיג:

ש. חיים דומב

רח' מרומי שדה 7/12

מודיעין עילית

טל 08-9743291

רח' יצחק מאיר 4

רמת אהרן

בני ברק

טל. 03-5706948

א

חרם השבטים על מכירת יוסף

ובדברי המשך חכמה בזה

א. במדרש תנחומא וישב (ב), אמרו נחרים בינינו שלא יגיד אחד ממנו ליעקב אבינו, אמר להם יהודה, ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה, מה עשו שתפו להקב"ה באותו החרם שלא יגיד לאביהם, כיון שירד ראובן בלילה לאותו הבור להעלותו ולא מצאו, קרע את בגדיו ובכה, חזר לאחיו אמר להם הילד איננו ואני אנה אני בא, הגידו לו את המעשה ואת החרם ושתק, ואף הקב"ה אע"פ שכתוב בו "מגיד דבריו ליעקב", דבר זה לא הגיד "מפני החרם", לפיכך אמר יעקב "טרף טרף יוסף".

והובאו דברי המדרש ברש"י פל"ז, פסוק לג. ולמה לא גלה לו הקב"ה, לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה, ושתפו להקב"ה עמהם.

וראה ברכנו בחיי לז, לג. ולמה לא גילה לו הקב"ה, לפי שהחרימו וקללו כל מי שיגלה ליעקב, ושיתפו הקב"ה עמהם, כן כתוב בפרקי דרבי אליעזר (פל"ח), וביאור הדבר כי הם היו תשעה ולכך שיתפו להקב"ה להשלים לעשרה, והחרימו הדבר, ואל יהי דבר קשה בעיניך, שכן עשה אברהם בענין סדום, ביקש צירופו של הקב"ה עם תשעה לכל כרך וכרך, אמר לו אתה צדיקו של עולם הצטרף עמהם וינצלו. ואם תאמר אינו דומה כי זה להצלה וזה לפורענות, אין זה פורענות כי אם הצלת כל ישראל וכבוד להקב"ה, כי פחדו לנפשם שאם חס ושלום יתגלה הדבר ליעקב יקללם קללה עולמית, ונמצאו ישראל התלויים בזרעו של יעקב בטלים מן העולם, ואין מי יפרסם האלהות, וכענין שכתוב "והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול"

(יהושע ז, ט), ועל כן נראה להם כי הצירוף והשיתוף ענין מוכרח היה צורך גבוה והצלחת כל ישראל.

וז"ל הפרקי דרבי אליעזר, אמרו נחרים בינינו שאין אחד מגיד הדבר ליעקב אבינו עד "שיהא ברשות כולנו", א"ל יהודה ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה, מה עשו שתפו למקום עמהם והחרימו וכו', והגידו לו את הדבר שעשו ואת החרם שהחרימו, ושמע ראובן את החרם ושתק, וגם הקב"ה שתק, ומפני החרם לא הגיד הדבר ליעקב וכו'.

ובתוס' השלם עה"ת לז, לה. כתבו: וא"ת היאך אדם משתף אחר בע"כ, וי"ל כיון דאמרו על דעת המקום א"כ משותף, דדעתו היתה בזה הסיבה כדי שירד יעקב למצרים.

וראה בשפתי חכמים ברש"י שם באות ב, שכתב: ודאי לא היה מוכרח לכך, אלא בעצמו היה מסכים עמהם מפני כמה דברים, חדא כדי שיתקיים כי גר יהיה זרעך, דאי היה יודע יעקב לא הורד למצרים, כי היה פודה את יוסף בכל ממון שבעולם, ועוד דאי היה יודע יעקב היה מקלל אותם למחות את שמם ואז יכלה זרעו של ישראל, והקב"ה רצה שיפרו וירבו, ולכן פירש בסמוך, והקב"ה לא היה רוצה לגלות לו, משמע שלא היה מוכרח לכך, ואם רצה היה מגלה, אלא שהקב"ה הסכים עמהם, כדי שיתקיים הגזירה של ועבדום וענו אותם.

ומקור הדברים ברא"ם, ובגור אריה, ובלבוש, ויעו"ש שדנו אם גם הקב"ה כיון ששתפהו בחרם, לא גילה מחמת זה ליעקב, או בגלל שחשש שאם יגלה יקללם.

ובלבוש שם כתב: אלא אני אומר שודאי אחד מהם ירד למרכבה, ואולי הוא לוי, ושאל שאם יעשה דבר זה שימכרוהו אם יסכים עמהם בחרם שיעשו ביניהם שלא לגלותו וכו', ובאת להם

התשובה שיעשו, ויצליחו מעשה השטן המרקד ביניהם, והסכים ממה שמצינו בהגיע יום פקודתם על עון זה בימי עשרה הרוגי מלכות וכו', ירד ר"י כה"ג שהוא מזרע לוי למרכבה ושאל אם נגזרה גזירה וכו', וע"י ירידתו למרכבה נודע להם שכבר נגזרה גזירה והצליחו מעשה שטן אצל הקיסר וכו', והנה כבר ידוע שכן מדתו ית', שמשלם מדה כנגד מדה ממש, וכמו שנפקדו בעונשו ע"י הורדה למרכבה, כן ודאי היה מעשה המכירה ע"י הורדת אחד מהם או כולם למרכבה, והושב כי יצליחו מעשה שטן אלה, ואם תשאל ותאמר א"כ למה נענשו כיון שהסכים ע"י יתברך, לא מחכמה שאלת ע"ז, הלא כבר ידעת שבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, והרשות נתונה לכל ועין ה' רואה ואינו מוחה, ואח"כ הכל יביאנו במשפט, ועיי"ש מש"כ עוד בזה.

ובאמת כן הוא במדרש תנחומא בפרשת מקץ (ד), וכל כך למה שהעלים הקב"ה, לקרב גזירת "ידוע תדע", אלולי כן היה נביא יצחק אביו, והיה קיים אותה שעה והיה יודע שיוסף חי, והיה אומר הקב"ה העלים ממנו אני הודיעו. [וציינו בפירוש יפה תואר במדרש רבה פד, כד].

ב. ויש לעיין, א. האם החרם כלל גם את יצחק, וכן את בנימין, אף שלא היו שם, כמו שכלל את ראובן אף שלא היה בשעת עשיית החרם.

ב. האם החרם כלל גם את יוסף.

ג. האם החרם היה לא לספר על מעשה המכירה, או גם על זה שיוסף חי, ולא נטרף ע"י חיה.

ד. האם החרם הותר לבסוף או לא.

ה. יעקב האם ידע לבסוף על מעשה המכירה.

ג. במדרש רבה פד, כא, איתא: ויבך אותו אביו, זה יצחק, ר' לוי ור' סימון אמרו, אצלו היה בוכה, וכיון שיצא מאצלו היה הולך ורוחץ וסך ואוכל ושותה, ולמה לא גילה לו, אמר, הקב"ה לא גילה לו ואני מגלה לו.

ופשטות דברי המדרש משמע דהא דיצחק לא גילה ליעקב, משום דאם הקב"ה לא גילה ליעקב, אין ענין וצורך שהוא יגלה, וכך רצון הקב"ה, ולא מטעם שגם יצחק היה בחרם. [ע"י השבטים שעשו חרם או ברוה"ק].

אולם ברכנו בחיי שם בהמשך דבריו כתב: ואם אולי תשאל מניין ידע יצחק, שדרשו רבותינו ז"ל, ויבך אותו אביו, לא אבי אביו, י"ל דהקב"ה הגיד לו, וכן הגיד לבנימין, שידע ברוה"ק, שהרי אבנו של בנימין "ישפה", ודרשו חז"ל יש פה, ואעפ"כ שתק ולא גילה "מפני החרם", שכן הסכימו כל התשעה והקב"ה בצרוף עמהם שלא יתגלה הדבר ליעקב, שאין הקפידא אלא על יעקב פן יקללם. ומשמע קצת דהא דלא גילו יצחק ובנימין הוא משום החרם.

ד. והנה ברמב"ן לקמן מב, ט, כתב: וכיון שלא ראה בנימין עמהם, חשב זאת התחבולה שיעליל אותם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחילה, ועל כן לא רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם, ולאמור מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות, כאשר עשה עמם, כי בפעם השניה היה אביו בא מיד בלא ספק, ואחרי שנתקיים החלום הראשון, הגיד להם לקיים החלום השני, ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו, ולהעמידו ימים רבים שכול ואבל על שמעון ועליו, ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת, איך לא יחמול על שיבת אביו, אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות, כי ידע שיתקיימו באמת וכו', כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד

לאביו, להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיע לכבוד אבא, ויקר פדיון נפשו, ויפדנו ברוב ממון, אבל היה רואה השתחוית אחיו לו, וגם אביו וכל זרעו איתו, א"א להיות בארצם, והיה מקוה להיותו שם במצרים, כי בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכ"ש אחר ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבואו כולם שמה, ויתקיימו כל חלומותיו, עכ"ל.

[וראה בהערות הרב שעועל, שהביא דבעקידה, ובתורת משה, הקשו ע"ז, כי מה תועלת לו שיתקיימו החלומות, ואף שתהיה תועלת לו, לא היה לו לחטוא כנגד אביו וכו', וציין לאדרת אליהו להגר"א פרשת מקץ שכתב, שלפיכך הקדימה התורה לכתוב ויזכור יוסף את החלומות, להודיע שכל מה שעשה לא עשה אלא מרוב צדקותו שיקוימו החלומות שלא להכחיש רצון וגזירת עליון].

והנה מזה שתמה הרמב"ן מדוע לא הודיע יוסף לאביו שהוא חי, מבואר לכאור' דיוסף לא היה בכלל החרם, דאל"כ מה הקשה, וכמו שיצחק ובנימין שתקו מחמת החרם, ה"ה יוסף צריך לשתוק ואסור לו להודיע, וע"כ שהחרם לא כלל אותו.

ואולם יש לדחות דאף דהחרם כלל את יצחק, [וכנראה אמרו כן האחים לו, או שידע ברוה"ק על החרם], וכן את בנימין, מ"מ יוסף לא ידע כלל מהחרם, דרק אחר שמכרוהו ליוסף עשו החרם, וראיה לכך דאם לא כן, מדוע לא צירפו את יוסף לחרם כדי שיהיו עשרה, וע"כ דהחרם נעשה אח"כ.

ועוד י"ל דאף אם אמרו לו ליוסף, יתכן דהחרם לא חל על יוסף, כיון שהחרם הוא עליו וכנגדו, ואינו חל עליו. וראיה לזה מהא דהיו צריכים לצירופו של הקב"ה, ומדוע לא צירפו את יוסף וע"כ כיון שהחרם נגדו, א"א לצרפו.

והלום נדפס פירוש הרמב"ן ע"י מכון ירושלים בתוספת פירושים שנכתבו עליו, והביאו שם בשם ספר כסף מזוקק (לרבי אברהם לובלין) שכתב על תמיהת הרמב"ן מדוע לא גילה יוסף לאביו, דלדעת חז"ל י"ל מפני שהחרימו אביו ושיתפו השכינה עמהם שלא יגלו ליעקב, לכן לא גילה יוסף לאביו, שגם יצחק לא גילה זאת, ועי' ספר חסידים סי' תקע"ה. [ושם כתב, והא דיוסף הצדיק לא שלח שליח, וגם במכתב לומר להגיד ליעקב אע"ה אשר לשלומי, היינו משום שהחרימו אחיו ושיתפו השכינה שלא יגלו ליעקב אבינו ע"ה, ומשום"ה גם יצחק אע"ה לא גילה הדבר כמשנ"ל עכ"ל. וראה בתוס' השלם מד, כא, א, שהביא בשם רי"ח, שהשביעוהו שלא יגלה לאביו וגם שלא יברח].

ה. ואמנם בענין זה אם יוסף ידע מהחרם והיה כלול בו או לא, ראיתי שדנו בזה בעלי התוס' עה"ת בכמה מקומות, דבפרק ל"ז פסוק כו, אות ג' כתבו: ונראין הדברים כשמכרוהו "השביעוהו" שלא יבא עוד אל בית אביו ולא יגלה עצמו לאביו, ולא יודיע לאביו שהוא חי, ושהוא נמכר, ולא יאמר שם שהוא מבני יעקב, לא שום סימן ולא בשום רמיזה וכן עשה, שמוטב היה לו לעשות כן ולא שימות בידם^א. דאי לא כן כשהיה גדול בבית אדוניו, וגם תשע שנים שהיה מלך במצרים, שבע שני השובע ושנים מן הרעב, למה לא שלח לאבא לאמור הנני כאן במצרים, הלא היה יודע כי אביו מצטער עליו, אלא ודאי נשבע להם. ולהלן שם אות ח' כתבו: "והשביעו" את יוסף שלא יגלה, וגם שלא ישלח כתבים בלא רשותם לאביו, ועשו "חרם" ביניהם ששום אחד לא יוכל להגיד.

ובפל"ז פסוק לה, אות כ', כתבו: ומכאן יש להוכיח כי כאשר הקהל מסכימים בדבר אחד בכח חרם, ויש סרבן אחד מהן, אע"פ

^א וצ"ב דלכאור' הוי באונס, ועי' נדרים כז א, כז, ב. ולב"ה הלל שם (כח, א) אף לשבועה.

שאומר הסרבן לא אכנס עמהם בחרם, שגם הוא באותו הברית בעל כורחו, שהרי יוסף לא נכנס בחרם, שא"כ לא היו צריכים לשתף הקב"ה עמהם, כי היו עשרה בלא הקב"ה, כי לא היו חסרים רק ראובן ובנימין, ואעפ"כ לא רצה יוסף לגלות ולהודיע לאביו כי הוא חי, ומיהו לקמן אפרש טעם אחר בע"ה מפני מה לא הגיד לאביו כי הוא חי.

ומבואר מדבריהם א. דיוסף ידע מהחרם. ב. כיון שהחרם נגדו א"א לצרפו. ג. אחר שהחרם חל אף שהוא נגדו, מחויב הוא לחרם.

ומש"כ לקמן אפרש טעם אחר מפני מה לא הגיד, הכוונה למש"כ שם לקמן בתוס' השלם מב, ז, אות א. וז"ל: תימא למה יוסף יודע צער של אביו ולא הודיעו שהוא חי ע"י שליח, וי"ל יוסף היה יודע פתרון חלומותיו, וידע שע"י סיבה ירדו אחיו למצרים, עוד אמר יוסף אבי נביא הוא ורוח הקודש עמו, אם רוצה בו כבר גלהו הקב"ה, ואם העלים ממנו אני אגלהו, כי תפס אומנות רחל אמו ששתקה בהכנס לאה, וכן בנימין שידע במכירת יוסף ושתק.

וכן להלן מב, ט, א, כתבו: שאל הר"י בכור שור, צדיק כיוסף היאך ציער את אביו כל כך זמן ולא גילה לו, והוצרך יעקב לשלח את בנימין, ותי' לא נתכוין לצער אביו, ולא נתכוין אלא שיעקב יבוא למצרים ע"י בנימין, וידע יוסף שעדיין קיים אביו, ואמר יוסף אם אגיד להם שאני יוסף ושאני מושל בכל ארץ מצרים, וקודם שיבוא בנימין, לא יגידו לאבי מחמת השנאה שישנאו אותי, אגרום שיבוא בנימין אצלי ואח"כ אגיד להם שאני יוסף, ואז יבוא אבי הנה. ד"א השביעוהו שלא יגלה לאביו וגם שלא יברח משם. ובפרק מה, א, אות א, כתבו: ועי"ל בשעת החרם שתפו את יוסף שלא לגלות את הדבר, ואף כי היה מוכרח, מה שלא היה מוחה בהם, היה נכלל בכללם עמהם. וראה שם באות ג שכתבו: וצוה להוציא כל איש מעליו וכו', מפני שבועתו שנשבע שלא יגלה לשום אדם מכירתו. ובאות ו' שם: הוציאו כל איש מעלי, מפני

שגם הוא היה בכלל "החרם" ו"שבועה" שלא לגלות שמכרוהו, ובזה ג"כ מתיישב מה שלא שלח והודיע לאביו, ולכן כתוב ולא עמד איש אתו וכו'.

ובאות ז' שם כתבו: וי"מ שנשבע להם שלא לגלות לאדם מכירתו, כי כאשר מכרוהו נשבע להם שלא לגלות לאדם מכירתו, כי כאשר מכרוהו נשבע להם שלא ישוב עוד לבית אביו, ושלא יודיע לאביו "שהוא חי", ו"שהוא נמכר", ושלא יאמר לשום אדם שהוא "בן יעקב", וכן עשה בעל כרחו, דאל"כ כשהיה גדול בבית אדוניו, וגם ט' שנים שהיה מלך במצרים, מדוע לא שלח לאביו לאמר הנני כאן במצרים, כי היה יודע שאביו מצטער עליו, אלא ע"כ נשבע להם כן. (ומקורו בפי' הריב"א שבדעת זקנים בעלי התוס').

ומצאתי במרדכי ב"ב פ"א אות ג', בהגהות שלטי הגבורים שם שכתב: וגם גזרו הקהל חרם, אם הרוכ הסכימו, המיעוט חלה עליהם בע"כ, וראיה מיוסף הצדיק שלא רצה לגלות לאביו שהיה חי, משום החרם שהחרימו השבטים עם שתוף הקב"ה כדאיתא התם וכו'.

ו. ובמשך חכמה בראשית מד, ב: כתב ואחיו מת, אמרו כן, דלפי ידיעתם איך היה מקושר יוסף לאביו, בטח אלו היה בחיים היה מודיע לאביו במכתב מקומו, וזה מקרי ברי, ועי' רש"י כתובות (כב, ב) באומרת ברי לי שאלו היה קיים היה בא, ועיין ר"ן שם ודו"ק.

וצ"ע שלא הביא דברמב"ן כבר עמד בזה, ועכ"פ מבואר מדבריו שיוסף לא היה בכלל החרם.

אולם צ"ע מדבריו בפרשת תצוה כח, ט, שכתב: ודע דכל השבטים צערו לאביהם במכירת יוסף, ויוסף עצמו לא הודיע לאביו, רק יוסף היה ירא "מפני החרם". וצ"ע, וכבר עמדתי בזה ביד לחכמה שם את [א], וביד לחכמה פר' תצוה אות [ב], ומש"כ שם בזה.

ז. והנה מדברי חלק מבעה"ת שהובאו לעיל, מבואר דהחרם והשבועה היה הן שלא להודיע על המכירה של יוסף, והן שיוסף חי, וכן את יוסף החרימו והשביעו שלא יודיע לאבא על המכירה וכן שהוא חי, ושלא יברח ואף לא יאמר שהוא בן של יעקב.

ואולם יש דנקטו דהחרם היה רק לא להודיע על המכירה, ולא שהוא חי, דהרמב"ן ושאר הראשונים שהקשו מדוע לא הודיע יוסף שהוא חי, ותי' מפני שרצה שהחלום יתקיים, מבואר דס"ל דהחרם היה רק על המכירה ולא שהוא חי.

ואחר כותבי כל זאת, ראיתי במדרש תנחומא ישן (בובר), במבוא שם שהעתיק מכת"י מדרשים של מדרש תנחומא, ובאות כח (עמוד 10), כתב: ועוד נמצא שם בכת"י, ולמה לא הודיע תיכף אל אביו, שהוא חי במצרים כל עשרים ושתים שנה שהיה שם, אלא כשהחרימו אחיו שלא לגלות, גזרו גם על יוסף שאף הוא לא יגלה, ואף שתפו להקב"ה עמהם, וזה "מקים דבר עבדו" (ישעיה מד, כו) שהקב"ה מקיים גזרת עבדיו, וזה "ולא עמד איש (בביתו) [איתו] בהתודע", עכ"ל.

ח. והנה במדרש תנחומא (שהובא לעיל אות א) כתבו בהמשך, וירדו אחי יוסף עשרה לשבור בר ממצרים, ומצאו יוסף חי, "והתירו את החרם" ושמע יעקב שהוא חי, וכתוב בו ותחי רוח יעקב אביהם, וכי מתה היתה, אלא שחיתה מן החרם ושרתה בו רוח"ק שנסתלקה הימנו וכו'.

וכן הלשון גם בפרד"א הנ"ל, ומצאו את יוסף שהוא חי, והתירו את החרם.

וראה בבעל הטורים בראשית מה, כו, שכתב: "ויגדו לו", חסר יו"ד, שלא הגידו לו עד שהתירו את החרם שהחרימו בעשרה. ומבואר שהחרם היה גם ע"ז שהוא חי, ולכן התירוהו כדי שיוכלו לספר זאת

ליעקב, אולם עדיין אין ראייה שגם התירו את החרם על עצם מעשה המכירה, וזאת יתכן שלא התירו ויעקב לא ידע מזה עד סוף ימיו. [ויל"ע אם שייך ע"ז הדין שחרם שהותר מקצתו הותר כולו, ואכ"מ].

ט. וראיתי בתוס' השלם בפמ"ה פסוק כו, אות א', שכתבו: וא"ת ומי התיר להם החרם ששתפו הקב"ה עמהם, ואיך הגידו ליעקב, אלא י"ל בנימין הגיד לו תחילה שלא היה במכירתו. [ומקור הדברים במושב זקנים].

ומבואר שהחרם היה גם ע"ז שיוסף חי, וכן מבואר שבנימין לא היה בכלל החרם, והא דלא הגיד, הוא משום אותו טעם שיצחק לא הגיד, מפני שאם הקב"ה לא הגיד אין סיבה שהוא יגיד, וזה דלא כדמשמע מדברי הרבנו בחיי שהובא לעיל באות ג, שגם בנימין היה בכלל החרם. [וקצ"ב שכתב שבנימין התיר מפני שלא היה במכירתו, והרי גם ראובן לא היה במכירה, ומדוע לא התיר, וע"כ משום דאח"כ אמרו לו והוא בכלל החרם, וצ"ל דלכנימין לא אמרו את החרם מפני שלא חשבו שהוא יודע כל כך, וראה מש"כ במש"ח פר' תצוה כח, ט, ביד לחכמה ב].

ולחלן באות ג', שם כתבו בעה"ת, וז"ל: תימא היאך הגידו לו שהוא חי, והלא כבר החרימו שלא יגלה[ו] "המכירה", ופי' ר' יהודה חסיד נ"ע, דודאי החרימו, ואף על יוסף החרימו שלא יגלה "המכירה", שהרי לא היו אלא תשעה, ויוסף העשירי², שאל"כ היאך הניח מלשלוח להגיד לאביו שהוא חי, שהיה יודע בטוב, שאביו מצטער עליו, וארץ מצרים אינה רחוקה מארץ כנען וכו', אלא ודאי מפני החרם היה מעכב, אבל כשראה יוסף שרצו לאבד את כל ארץ מצרים והיה מכיר גבורת

² צ"ב שהרי במדרשים איתא ששתפו את הקב"ה ולא את יוסף.

יהודה ואחיו, אמר בלבו מוטב שאעבור על החרם שאגיד להם בפני בנימין שמכרוני, משיהרגו אותו ואת כל ביתו ויחריבו את כל ארץ מצרים, ושמא אף הם יהרגו עמנו, וכשנתוודע יוסף אל אחיו אמרו "שבטל החרם", שיוסף עבר אותה ראשון, ומכאן ואילך הותרה³. א"נ יוסף לא היה בחרם, ואפ"ה לא רצה לשלוח להגיד לאביו, שהיה ירא מאחיו, שאם יוודע הדבר ליעקב שמא יכעס יעקב עליהם ויתפזרו כולם מחמת בושה לארץ מרחקים שלא יוכלו לשוב אל ארץ מולדתם, אמר מוטב שאתפזר אני לבדי משיתפזרו כולם.

ובאות ד' כתבו: ויגד לו, תימא מי הגיד לו מפני החרם, ותירצו בתירוץ השני, עוד י"ל שלא שלא ספרו אלא גדולתו, והחרם לא היתה אלא על המכירה. ולהלן באות ה', כתבו: ויגדו לו, חסר, לא הגידו לו עד שהתירו החרם. [ולעיל באות א' כתבו: ויגדו לו לאמר, מהו לאמר, לפי שסרח בת אשר יצתה לקראתם ושמעה שהיו מדברים מן יוסף וכי הוא חי, רצתה והקדימה והגידה ליעקב, ואמר לה כן תחיי, ומברכתו של צדיק עדיין היא חיה, והיינו דאיתא בסדר עולם רבה, סרח בת אשר חיה לעולם. וראה בהערה שם. ובאות ד' שם כתבו: לא ששמעה מהם, אלא שהם אמרו לה, וראה בהערה שם. ובאות ו' כתבו: ויגדו חסר, רמז שהם לא הגידו לו אלא שרח בת אשר הגידה לו, ולפי שהם לא הגידו לו לכך חסר].

י. והנה ב"משפט החרם" המיוחס לרמב"ן, (נדפס בכלבו בסופו, ובארחות חיים ח"ב סוף הל' שבועות, ובחי' הרמב"ן בח"א בסופו, ובשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן בהוצאת מכון ירושלים בח"ז סי' רפח) האריך שם בחרמי צבור אם הם נתרים או לא, וכיצד אפשר להתירם, וכתב שא"א

³ צ"ב דברים אלו שאם אחד עבר על החרם מתבטל כל החרם, ואכ"מ.

להתירם, וכ"ש אם היה נדרם גדר [לרבים], או סייג לתורה, או לדבר מצוה, שאין רשאים להתיר בשום פנים וכו', כתב וז"ל: שמא יקשה אדם על דברינו, ממה שמצינו באגדה (פרד"א פל"ח, מדרש תנחומא וישב ב') על מכירת יוסף, אמרו נחרים בינינו שלא יגיד אחד ממנו ליעקב אבינו וכו', וכשמצאו את יוסף חי התירו החרם, וזהו דכתיב ותחי רוח יעקב אביהם, וכי מתה היתה אלא שחיתה מן החרם ושרתה עליו רוח"ק שנסתלקה ממנו, אמר ר"ע החרם הוא השבועה והשבועה היא החרם, אלו דברי אגדה זו, ושם יבא הרואה לטעות וללמוד שמתירים חרמי צבור בזמן שאותם המחרימים אתם בחרטתם, יכולים אנו לדחות שהחרם של השבטים כיון שמצאו יוסף, "מעצמו הותר", שעל דעת כן הוחרם מתחלה, וכתולה נדרו בדבר הוא, וזהו שאמרו "התירו החרם", אינו אלא שפירשו לעצמן שמוותרים הם ממנו, או שנשאלו לבנימין הצדיק יחיד מומחה.

ומדבריו מבואר שהחרם היה גם לא לספר שהוא חי, והא דספרו ליעקב, או שהתירו אותו מקודם על ידי בנימין, או שהותר החרם מעצמו.

ולכא' זה סותר לרמב"ן עה"ת שהקשה מדוע יוסף לא שלח לאביו שהוא חי, וצ"ל כמוש"כ לעיל באות ד', דהרמב"ן עה"ת ס"ל דהחרם היה על השבטים לא לספר, ולא על יוסף, או משום דכיון שהחרם היה עליו וכנגדו אין הוא כלול בחרם, ומ"מ לצרפו א"א וכמש"כ לעיל, או דאפשר דהחרם היה אחר שמכרוהו, ויוסף לא ידע מזה.

עוד מבואר מדברי הרמב"ן שבנימין לא היה כלול בחרם, דאל"כ איך התיר, והרי מי שכלול בחרם אינו יכול להתיר, ולפ"ז ע"כ מה

שאמרו שבנימין ידע ושתק, הטעם משום דחשב אם הקב"ה רוצה שיעקב ידע היה אומר לו, וכיצחק שמשום כן לא ספר ליעקב [וראה לעיל אות ג ואות ט].

וקצ"ע דלפ"ז מדוע לא בקשו מיוסף שיתיר להם, דהרי או שהוא לא היה כלל בחרם כיון שהיה נגדו, או שכלל לא ידע מהחרם, כיון שהיה אחר שמכרוהו, ומדוע נשאלו לבנימין ולא ליוסף, וי"ל.

וראה להלן ברמב"ן שם שהאריך בגדרי חרמים, וכתב לחלק בין חרם שמטילין על אחרים, לבין חרם שמחרימים על עצמם, וכתב, ואע"פ שהם עצמם קבלו עליהם החרם מתחלה הם עצמם מתירים, שהרי חכם מנדה לעצמו ומתיר לעצמו, ומן הענין הזה היה חרמם של שבטים, ולפי גדולתם וחכמתם חשש הקב"ה להן ולא רצה לגלות, ולפיכך היו הם עצמם רשאים להתיר לכשירצו, אבל בי"ד או צבור, וכן יחידים שאמרו משביעים אנחנו שלא יעשה אחד ממנו כך וכך וכו', עיי"ש.

שו"ר במל"מ פ"ו שבועות הל"ג שדן בזה מה היה החרם וז"ל: בתשובת הריב"ש סי' קע"א הביא דברי הראשונים שנבוכד בחרמי צבור איך הם ניתרים, כיון דאין אדם מתיר נדרי עצמו, ושם נאמר וז"ל, ועתה שעברה הסכנה אשר בעבורה נעשית ההסכמה, ודומה לחרם השבטים על מכירת יוסף, שהתירוהו הם עצמם כשמצאוהו חי וכו', ולא ידעתי מנ"ל להרב ז"ל דהשבטים התירו השבועה, דמה שאמרו לאביהם שיוסף חי, לא היה בכלל השבועה, שהם לא נשבעו אלא שלא יגידו עיקר המכירה, וזה אפשר שלא נתגלה ליעקב, וכ"כ הרמב"ן בפ"י התורה (ויגש מה, כז), וע"ק לי איך דימה נדון ידיה לחרם השבטים, דבנ"ד סרה הסכנה אשר בעבורה נשבעו, אבל בחרם השבטים אף שנמצא יוסף חי, עדיין לא סרה הסיבה אשר בעבורה החרימו, שהרי עדיין יש תלונת יעקב אביהם עליהם, על שמכרוהו על

לא חמס בכפיו, ודברי הרב צריכין אצלי תלמוד. (א"ה עיין ב"י י"ד סי' רכ"ח, תשובת הרשב"ץ (ח"א סי' קכג) דנמצא באגדה דהשבטים התירו החרם, וצ"ע בהרא"ם פ' וישב (לז, לג) וכו'). [וז"ל הרא"ם שם, שהרי כשראו שבשליחות יוסף לאביו לרדת למצרים מתקיימים בה גזרת בין הבתרים, גלו הסוד ליעקב אביהם בלתי שיתירו החרם, והיאך הותר להם לגלות הסוד, אם לא מפני שהחרם לא היה אלא מפני הגזרה, וכשנתקיימה הגזרה בטל החרם מעקרו]. וכן בספר המפתח שם, הביאו בשם הלחם יהודה שהעיר על המל"מ, דאישתמטיה ליה דברי הפרד"א דמפורש שהתירו החרם.

יא. והנה במה שהביא המל"מ דברי הרמב"ן שיעקב לא ידע "על המכירה" ולא הגידו לו, וע"ז היה החרם, הנה ז"ל הרמב"ן שם, יראה לי על "דרך הפשט" שלא הוגד ליעקב "כל ימיו" כי אחיו מכרו יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים, כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקלל כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי, ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו, ולכך נאמר (להלן נ, טז) "ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר" וגו', ואילו ידע יעקב בענין הזה היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו ולא ימרה את דברו ולא היו בסכנה, ולא יצטרכו לבדות דברים מלבם.

ובספר תכלת מרדכי (להגאון ר' מרדכי גימפל יפה מראז'ינאי) על הרמב"ן, ציין לעיין בשו"ת קהלת יעקב (להגר"י מקרלין) חו"מ סי' ב', בדבר המדרש הסותר לדברי רבינו.

והנה בקהלת יעקב שם האריך שם בענין "חרם" שמטילין, שלא ידפיסו מדפיסים אחרים עד זמן מסוים ספר שכבר מדפיסים אחרים הדפיסוהו. וכתב שם בד"ה והנה בתשובת הרשב"ץ, הביאה גם הרב הגאון מהרא"ז (היינו הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות) הנ"ל, כתב

מהמדרש בענין מכירת יוסף, שכאשר מצאו האחים יוסף חי, אמרו הותר הנדר וכו', פי' שגזרו עליהן מתחלה שלא לגלות, והתירו על עצמן, ומזה הביא ראייה שאף שבטל הטעם שבגללו גזרו אעפ"כ צריך התרה, ולענ"ד כמה תשובות בדבר, חדא, דאיזה הכרח היה להם לגלות עתה, עד שנקרא אותו בטל הטעם, ואדרכא הרמב"ן ז"ל בפ"י התורה פר' ויגש, בפסוק וידברו אליו את כל דברי יוסף, כתב בהדיא וז"ל, יראה לי ע"ד הפשט, כי לא הוגד ליעקב כל ימיו שאחיו מכרוהו וכו', ויוסף ממוסרו הטוב לא רצה להגיד לו וכו', הרי להדיא דעתו ז"ל שלא היה להם עסק וצורך לגלות, אדרכא היו נזהרים שלא יודיעוהו, וא"כ אף לדברי המדרש דס"ל שהודיעוהו, עכ"פ אין לנו לומר שהיה הכרח בדבר להם, ושיקרא בשביל זאת בטל הטעם, ותימא על הרשב"ן והרב מוראר"ז ז"ל שנעלם ממנו דברי הרמב"ן.

ואולם אף לפי מה שדעתם ז"ל דזה נקרא בטל הטעם, הרי תשובתם בצד, דהא כתב הרמב"ן ז"ל שם במשפט החרם, שזהו טעם שהתירוהו הם עצמם, אף דס"ל ז"ל שם, דאין החרם ניתר בהתרת המחרימים עצמם, שלא כדעות שאר פוסקים, עיי"ש האריך בענין הזה, וכתב שם דלהכי התירו אחי יוסף בעצמם משום דהוי כתולה נדרו בדבר, שגזרתם בתחילה לא היה רק בכדי להעלים מאביהם, וכיון שמצאו יוסף חי, והוצרכו לגלות הרי בטלה הסיבה, וכתב דמדינא לא היה צריך התרה כלל, ולכאור' זה סותר למש"כ בפ"י התורה, עכ"פ ראייה ברורה מדבריו ז"ל למ"ש לעיל בענין תולה נדרו בדבר, ואף שהם גזרו שלא לגלות לעולם, אפ"ה כיון שגזרו מפני הטעם שלא יכעוס אביהם, ובטל הטעם כיון שמצאו יוסף חי, בטל הגזירה, וכו'. עכ"ל.

וצ"ע על הני תרי גאונים התכלת מרדכי והקהלת יעקב, שלא ציינו לדברי המל"מ הנ"ל, דלפי דבריו לא סתרו דברי המדרש לרמב"ן, דאף דהחרם הותר או ע"י האחים, או שהותר מעצמו, כל זה החרם שלא

לגלות שיוסף חי, אבל על עצם המכירה זה לא התירו, ולא ספרו ליעקב, ולא הוגד לו עד יום מותו כמש"כ הרמב"ן.

יב. והנה ביבמות סה, ב, אמרינן, מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'. וברש"י שם כתב, אביך צוה יעקב, לא צוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום.

ובפשטות לכאן הטעם שלא צוה יעקב, הוא משום דלא ידע על המכירה וכמוש"כ הרמב"ן דלפי הפשט יעקב לא ידע, דאילו ידע היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו וכו', ולא יצטרכו לבדות דברים מלבם. [וקצ"ע על הרמב"ן, מדוע לא ציין בדבריו לדברי הגמרא הנ"ל, שיעקב לא ידע ולכן הותר להם לשנות מפני השלום].

וכן הוא במדרש רבה ויחי פרשה ק' אות ח', תני רשב"ג אומר, גדול השלום שאף השבטים דברו דברים בדויים בשביל להטיל שלום בין יוסף לשבטים, הדא הוא דכתיב ויצוו אל יוסף לאמר וגו', והיכן צוה, לא מצינו שצוה.

אולם יעויין ברש"י בראשית פרק נ' פסוק ט"ז, שכתב, אביך צוה, שנו בדבר מפני השלום, כי לא צוה יעקב כן, שלא נחשד יוסף בעיניו.

ומשמע מדבריו דיעקב כן ידע מהמכירה, ועם כל זה לא מצא לנכון לצוות זאת ליוסף, מפני שלא נחשד יוסף בעיניו שיתנקם בהם. [וראה למהר"ל בגור אריה], וזה דלא כדברי הרמב"ן שיעקב לא ידע עד מותו מהמכירה.

ושו"ר בתכלת מרדכי על דברי רש"י הנ"ל, שציין, ע"י רמב"ן ויגש מ"ה, כ"ז. וכוונתו כנ"ל, דמדברי רש"י משמע שיעקב ידע אלא שלא חשדו ליוסף, משא"כ לרמב"ן.

וע"י בספורנו שם שכתב: לאמר אביך צוה, צוה שיאמרו ליוסף, אביך צוה לנו שנאמר אליך מאלינו, לא מצדו, שאינו חושד אותך כלל, אבל שאם ייראו אחיך, נאמר אליך אלה הדברים.

ובאמת צ"ע מדוע רש"י ביבמות סתם וכתב, אביך צוה, יעקב לא צוה וכו', דמזה משמע דיעקב שלא צוה מפני שלא ידע, ואילו בפירושו לתורה הוסיף, שיעקב לא צוה מפני שלא נחשד יוסף בעיניו, דמזה מבואר שיעקב כן ידע ומה הכריחו לכך.

וראיתי במהרש"א ביבמות שם בח"א שכתב, מפורש בירושלמי ובבב"ר, והיכן צוה, לא מצינו שצוה, ופרש"י בחומש, דהא ודאי לא צוה שלא נחשד יוסף בעיניו עכ"ל, ואין להקשות דא"כ למה היה נחשד בעיני אחיו, די"ל דלאחר מיתת אביו נעשה חשוד, ע"י שלא זימנן לסעודה, או ע"י שהציץ בבור, והוא לש"ש נתכוין, והם חשבו לו ישטמנו, כמפורש בב"ר, והכי מסתבר שלא חשדוהו אלא עד אחר מיתת אביהם, דאל"כ אמאי לא בקשו מאביהם שיצווהו לפני מותו ולא הוצרכו אז לשנות, ועוד נראה לפי תלמודינו דהמקרא מוכיח כן, מדכתיב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו וגו', ויצוו אל יוסף, דמשמע מפני חשש השטימה א"ל כן שצוה, ולא שצוה לפי האמת.

יג. ונראה דמה שהכריחו לרש"י עה"ת להוסיף שאביו לא חשדו ליוסף, דמזה משמע דיעקב ידע מהמכירה, משום דלעיל פמ"ט פסוק ו', על קרא "כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור", כתב רש"י, רצו לעקור את יוסף שנקרא שור וכו', הרי מפורש ברש"י שיעקב

ידע שרצו לעקרו ליוסף, וצ"ל או שנודע לו זאת ברוה"ק, וכמו שאמרו במדרש, ותחי רוח יעקב, שחזרה אליו רוח"ק, או שהשבטים בעצמם ספרו לו, וכחלק מתהליך התשובה שלהם אחר שהחרם הותר.

ומקור דברי רש"י הוא בתרגום ירושלמי, שכתב: וברעותיהון זבינו יוסף אחיהון דמתיל לתורא.

אולם ברמב"ן שם פירש דעקרו שור, דקאי על שכם, וא"כ שפיר כתב דיעקב לא ידע מהמכירה.

ובן להלן ברש"י על הפסוק מט, ט. מטרף בני עלית, כתב רש"י, ממה שחשדתיך בטרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו, וזה יהודה שנמשל לאריה, בני עלית, סלקת עצמך ואמרת מה בצע וכו', הרי דיעקב ידע מכל המשא ומתן שהתנהל עם יוסף, ומסתמא גם את מעשה המכירה, ומשום כן הוסיף, שלא חשדו ליוסף.

ומקור דבריו במדרש תנחומא ויחי אות י, מטרף בני עלית, מיוסף שאמרת מה בצע. וכן הוא בתרגום ירושלמי, ובתרגום יונתן בן עוזיאל, מדמי אנא לך יהודה ברי, לגור בר אריון דמן קטוליה דיוסף ברי סליקת נפשך וכו'.

והרמב"ן יפרש מטרף בני עלית, כמוש"כ רש"י בהמשך דבריו שם, דהכוונה בהריגת תמר שהודה צדקה ממני, וכן הוא בתרגום אונקלוס, או שיפרש כאבן עזרא שכתב, מטרף בני עלית, דמית לי בני לגור אריה כאשר עלית מהטרף. וראה בפירוש על האבן עזרא, שפירש דר"ל בני, הוא שם הקריאה כמו הנני בני, דרך חיבה, ואין מילת מטרף בני, מורה על יוסף ועליו מכנה בני, וא"כ היה מטרף בני, סמוך אשר היה פי' מטרף של בני, רק פי' מטרף אחר, ור"ל אינך איש טורף טרף. [וראה בספורנו שפירש דקאי על יוסף, והוא לשיטתו להלן נ, טז, שהובא לעיל, שיעקב ידע מהמכירה].

וראה עוד בתוס' השלם מט, ט, אות יא, שכתבו: ומה שפרש"י סלקת עצמך ואמרת מה בצע, אפשר שידע כל הענין אחר שבא למצרים. ובאות יב, הביא ב' פירושים א, מטרף בני עלית, קאי על מעשה יוסף, או על מעשה תמר, ושלפ"ז צ"ל "מטרף" עומד, ומילתא באפי נפשיה הוא, וכן מוכיח הנגינה שמנוגן בטיפחא, אלמא עומד הוא, ובני, קאי על עלית, וראה באות יג שם.

ובתוס' השלם מח, א, אות א' כתבו: ויאמר ליוסף, אז"ל, זה אפרים וכו'. ומשמע שלא היה יוסף רגיל אצל יעקב, כמו שמצינו נמי ויקרא לבנו ליוסף (מז, כט), ושמעתי מפי הרב ר' שמואל ז"ל הטעם, לפי שהיה ירא שישאל לו הענין היאך הורד למצרים, ויגיד לו שמכרוהו אחיו ויקללם יעקב, ונמצא מחריב את העולם כולו וכו'. (ומקורו בדעת זקנים, וכן בהדרת זקנים). ומבואר דיעקב לא ידע עד מותו מענין המכירה.

ב

כתונת הפסים

יד. הנה בנוסח תפלת "יהי רצון" שאומרים בג' רגלים, ובימים נוראים, בתפילת מוסף, בסוף ברכת כהנים איתא: ולמען טהרת שמך הגדול הגבור והנורא בן עשרים ושנים אותיות היוצאים מהפסוקים של ברכת כהנים (אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם), האמורה מפי אהרן ובניו וכו', ותתנו לאהבה לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו וכו', ויהיו דברי נשמעים לעבודתך, כשם שנתת את יוסף צדיקך בשעה שהלבישו אביו כתנת פסים לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו וכו'. [ומקורו בספר שערי ציון].

והדברים סתומים וחתומים, דהרי איפכא הוי, דכתונת הפסים הביאה לשנאה, וכדאיתא במס' שבת (י, ב), לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת לכתונת פסים שעשה יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו למצרים.

ובר"מ הל' נחלות פ"ו הי"ג כתב: צוו חכמים שלא ישנה אדם בנו בין הבנים בחייו אפילו דבר מועט שלא יבאו לידי תחרות וקנאה, כאחי יוסף עם יוסף.

ומציאתי אח"ז שבספר תורת רבנו שמואל סלאנט, ח"א או"ח סי' ו', שעמד בזה הרב השואל וז"ל, עוד אבקש ממעלתו שיכתוב לי הכוונה בהא דאיתא בתחינות יה"ר שאומרים אחר נשיאת כפים, ותתנו לאהבה ולחן ולחסד וכו', כשם שנתת את יוסף צדיקך בשעה שהלבישו אביו כתנת פסים לחן ולחסד ולרחמים בעיני כל רואיו עיי"ש. ולא אוכל להבין זאת, כי לא מצאתי כלל עדיין בתורתנו גבי לבישת כתונת

הפסים שהיה ליוסף איזה חן וחסד ורחמים בעיני רואיו, ואדרבא במצרים כשהיה אצל פוטיפר ואצל פרעה, מצינו ליוסף שהיה לו חן מאד גבי כל המצריים, כמו שנאמר בפירוש כל זאת בתורתנו, ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר, וגם אצל פרעה (אולי צ"ל פוטיפר) נאמר כן, וגבי מצרים נאמר בנות צעדה עלי שור בן פורת יוסף וגו'.

וע"ז ענה לו הגר"ש, בדברי ה"יהי רצון" הנדפס באיזה נוסחאות, אין לי עסק בזה באגדות כאלו ובנוסחאות שונות של יהי רצון, שאין אומרים בינינו.

ונראה בזה, דהנה יעויין בתורת משה (לחת"ס) עה"ת, לז, ג, (עמ' קנג) שכתב: ר' בעל הטורים "זקנים" נוטריקון זרעים, קדשים, נשים, ישועות (זה נזיקין), מועד, ועפ"ז י"ל "פרפרת נאה בזה", דהנה בס"ק (בספרי קבלה) כתוב כי מ"ש ועשה לו כתנת פסים, ר"ל שמסר לו שם של פסי"ם היוצא מברכת כהנים, ואחז"ל (קידושין עא, א) שם של מ"ב היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה, "אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות", וא"כ קשה איך יכלו אחיו לו, וי"ל כי הלא אמרו שם כן רק למי ששומרו בטהרה, והוא לא למד עדיין בנערותו כי אם רק ה' סדרים ולא טהרות⁷, עכ"ד.

ובן בחתם סופר עה"ת (הוצאת הגאון ר' יוסף נפתלי שטרן) בפרשת וישב לז, ג. (עמ' קצ מדפי הספר) כתב וז"ל: כי בן זקנים הוא לו, פי' בעל הטורים, ר"ת זרעים קדשים נשים ישועות מועד, א"כ לפ"ז לא למד עדיין סדר טהרות.

⁷ בספר מעינה של תורה שם כתב, קשה והלא ישנו עוד סדר משניות סדר טהרות ולמה לא נזכר גם הוא, ברם אמר האדמו"ר רא"מ מגור ז"ל, על סדר טהרות צריך אדם לעמול ולטרוח בעצמו זה אינו ניתן לידיעה על ידי לימוד מפי האב בלבד.

והנה אמר ועשה לו כתנת פסים, ור"ל שלמד ומסר לו שם פספסי"ם, "והוא מסוגל לחן וחסד ושיאהבוהו שונאיו ויהי משומר", כי הוא יוצא מתיבת "וישמרך" שבברכת כהנים, אלא שאחז"ל (קידושין ע.א.) היודע לשומרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה, ויוסף הצדיק הואיל ולא למד עדיין סדר טהרות לא רצה לשמש, ומשום כן אירע לו כל מה שאירעהו עכ"ל.

ומעתה נראה להוסיף פרפרת נאה, שלפ"ז הרי מבוארים היטב דברי היה"ר, שבאמת בשעה שהלבישו אביו כתנת פסים, היינו שמסר לו שם פספסי"ם שהוא מסוגל "לחן ולחסד ושיאהבוהו שונאיו ויהי משומר", אלא כיון שעדיין היה חסר לו טהרה, השם הזה עדיין לא פעל בפועל.

אולם לאחר שעבר את מעשה הטלתו לבור, ואח"כ ארבע מכירות וכמש"כ רש"י, ומדרש אגדה על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים, החל השם פספסי"ם לפעול, ולכן כתוב להלן לט, ב. "ויהי ה' את יוסף ויהיה איש מצליח" וגו', ובפסוק ד' "וימצא יוסף חן" בעיניו".

אמנם אחר שעבר את נסיון אשת פוטיפר, ובזה נתעלה ביותר בטהרה, כתוב להלן לט, כא, "ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד" ויתן "חנו" בעיני שר בית הסוהר, ובפסוק כג. "אין שר בית הסוהר ראה את כל מאומה בידו באשר ה' אתו" ואשר הוא עושה ה' מצליח". דהיינו שהשם פספסי"ם פעל במלוא עוזו ונהיה "אהוב למעלה ונחמד למטה". ודו"ק.

טו. שו"ר ברכנו בחיי בראשית לז, ג. שכתב: דבר אחר, כתנת פסים, שמסר לו סוד כ"ב אותיות, ע"כ, והכוונה בזה שהלבישו

ידיעת החכמה בשם כ"ב אותיות כמו שלמד מפי שם ועבר, והבן זה, עכ"ל. [ואולי לדבריו נתכוין החת"ס שכתב, "בספרי קבלה"].

וישוב מצאתי להרב חיים שעוועל בהוספות לר' בחיי בסוף ח"א, שהביא דברי הרבנו בחיי הנ"ל וכתב, ובהערות כתבתי בשם "האזרח בישראל" (הוא פירוש על רבנו בחיי, להרב ישראל יצחק קארנעל), שהשם של כ"ב אותיות רומז להשם הגדול של ברכת כהנים, ומרומז ביהי רצון שנדפס אחר ברכת כהנים, כשם שנתת את יוסף צדקך בשעה שהלבישו אביו כתונת פסים. והנה נעים לי להביא את אשר כתב לי בזה ידידי הרב כתריאל דוד קאפלין מלונדון, הנה כבר הקשו לי מזמן מה פירוש הפסקא ביהי רצון, כשם שנתת יוסף הצדיק וכו' לחן ולחסד ולרחמים וכו', וקשה הרי בזה שהלבישו גרם למחלוקת וירדו אבותינו למצרים, כמבואר בשבת י, ב, לעולם וכו', לאחר זמן מצאתי בקובץ "האסיף" שנה ב' תרמ"ו עמ' רכ"ד, מאמר על ברכת כהנים מר' נפתלי משכיל לאיתן, וכתב על השערי ציון, כי שם נדפס תפלה זו לראשונה, ואח"כ העתיקו למחזורים, כי תורה חדשה היא, וגם נגד מאמרם בגמ' שבת, וכתב שאולי לקח ענין זה מספר חמדת הימים, שהיה נחשד בעיני גדולי ישראל, ואני חיפשתי בחמדת הימים ולא מצאתי, אמנם לפי דברי ר' בחיי י"ל שתפלה זו בקודש יסודה, כי משעה שמסר לו אביו כתנת הפסים, היינו שמסר לו ידיעת החכמה כמבואר בעצם לשון ר' בחיי הנ"ל, ניתן לעיני כל רואיו לחן ולחסד ולרחמים, וכן היה כמו שנראה אח"כ בזמן שהיה בסוהר, והא דקנאו בו אחיו, י"ל שקודם לכן נמי קנאו לו, וע"י נתינת הכתנת פסים אז נתוסף להם טעם לרחקו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, אבל ודאי שתוספת החכמה שניתנה לו היה ליוסף לחן ולחסד ולרחמים בעיני כל רואיו, והנה ניחא מאמרם ז"ל בשבת, וניחא גם לשון התפלה.

